

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην ελληνική μετάφραση	13
Πρόλογος	17
Εισαγωγή	23
1. Το νόημα της Νάρνια	29
2. Η Νάρνια και οι επικριτές της	47
3. Ένα λιοντάρι ανεξήμερωτο	61
4. Καμία άλλη ιστορία παρά μόνο η δική σου . . .	81
5. Η σιωπηλή ματιά της αλήθειας	101
6. Μεγαλύτερος εσωτερικά απ' ό,τι εξωτερικά . .	113
Επίλογος	133
Σημειώσεις	139

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη Νάρνια έφτασα αργά. Παρότι η παιδική μου ηλικία υπήρξε ψυχαναγκαστικά φιλομαθής, μέσα σ' ένα σπίτι χριστιανικό, τα βιβλία του Λιούις δεν έπεσαν στην αντίληψή μου μέχρι που ανακάλυψα τα απολογητικά του έργα στην εφηβεία μου. Πριν μάθω για τα βιβλία της Νάρνια κάτι περισσότερο από τους τίτλους τους, είχα διαβάσει τα εξής βιβλία του Λιούις: *The Screwtape Letters* (31 Γράμματα από την κόλαση^α), *Mere Christianity* (Χριστιανισμός απλώς^β), *The Problem of Pain* (Το πρόβλημα του πόνου^γ), *Miracles* (Θαύματα), *The Great Divorce* (Το μεγάλο διαζύγιο^δ), ακόμη και το *Letters to Malcolm* (Γράμματα στον Μάλκολμ). Στην έκτη τάξη του Γυμνασίου ανακάλυψα το *Preface of Paradise Lost* (Πρόλογος του χαμένου παραδείσου) και τον πρώτο δημοσιευμένο τόμο από την ανθολογία επιστολών – έναν θησαυρό για τα χρόνια που ακολούθησαν. Η αρχική μου αντίδραση στη Νάρνια ήταν χλιαρή. Δεν με βοήθησε άλλωστε η υποτονική μεταφορά του βιβλίου *The Lion, the Witch and the Wardrobe* (Το λιοντάρι, η μάγισσα και η ντουλάπα) στην τηλεόραση το 1967, η οποία έκανε το θεολογικό μήνυμα να φαίνεται χονδροειδώς προφανές. Ανακαλύπτοντας τα βιβλία εκ νέου ως φοιτητής, διαπί-

α. Τίτλος της ελληνικής έκδοσης, μτφ. Αλέξανδρος Δάσκαλος, Ιωνάς, Πρέβεζα 2019.

β. Μτφ. Βασίλης Αδραχτάς, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

γ. Μτφ. Γιώργος Τασιόγλου, Λέκτωρ, Αθήνα 2004.

δ. Μτφ. Αλέξανδρος Δάσκαλος, Ιωνάς, Πρέβεζα 2019.

στωσα ότι μου είχε διαφύγει το πραγματικό πνεύμα του κειμένου και το μεγάλο ψυχολογικό βάθος στη δημιουργία των χαρακτήρων. Πάνω απ' όλα, στα βιβλία αυτά βρήκα αυτό που είχα βρει σε διάφορα σημεία στα *Γράμματα από την κόλαση*, στο εκπληκτικό έργο *Till We Have Faces* (Έρως και ψυχή^ε) και στο *A Grief Observed* (Ανατομία μιας οδύνης^{στ}): μια πύλη που οδηγεί στην απόφραξη ένταση που νιώθεις όταν ξέρεις ότι ο Θεός μπορεί να προξενεί στο ανθρώπινο συναίσθημα όλο το φάσμα αμφιβολίας και σύγχυσης και ταυτόχρονα να προκαλεί μια σχεδόν ανυπόφορη λαχτάρα για αυτή την πληρότητα χάρας που ο Λιούις επισημαίνει με τόση συνέπεια στα καλύτερα σημεία του έργου του.¹

Στο ξεκίνημα της εκπαίδευσής μου ως θεολόγος, ο Λιούις ήταν ένα φαινόμενο που προκαλούσε αμηχανία (αυτό τουλάχιστον είναι κάτι που ανήκει στο παρελθόν, αφού τώρα έχουμε το εξαιρετικό έργο *The Cambridge Companion to C. S. Lewis*, με κείμενα από ορισμένους πολύ σημαντικούς επαγγελματίες θεολόγους).² Ήταν κάποιος που τα έργα του κυκλοφορούσαν ευρέως και διαβάζονταν με ενθουσιασμό –αν και αρκετά επιλεκτικά– από ανθρώπους που ένας σοβαρός θεολόγος θα θεωρούσε πολύ απλοϊκούς. Αξιώθηκα να καταλάβω ότι αυτό το είδος σνομπισμού απλά σου στερεί την αληθινή τροφή και ευχαρίστηση. Είδα επίσης ότι ο Λιούις που επευφημούσαν οι Ευαγγελιστές καθώς και ο Λιούις που υποτιμούσαν οι ορθολογιστές Χριστιανοί διανοούμενοι με κανέναν τρόπο δεν αντιπροσώπευε την πλήρη εικόνα του. Όπως ο Τόμας Μέρτον (κάποια έργα του οποίου ο Λιούις διάβαζε με μεγάλη εκτίμηση)³, ο Λιούις δεν είχε το πάθος να δημοσιεύει όλα όσα έγρα-

ε. Μτφ. *Ευνίκη Μίχα*, Κέδρος, Αθήνα 2001.

στ. Μτφ. Έρη Κανδρή, Ωκεανίδα, Αθήνα 1994.

φε, ούτε να περιβάλλει όλα τα γραπτά του με το ίδιο αστραφτερό κύρος. Πάντως, το τεράστιο επίτευγμα της δημοσίευσης των έργων του Λιούις –συμπεριλαμβανομένου του κατορθώματος του Γουόλτερ Χούπερ να εκδώσει τις επιστολές του– σημαίνει για μας ότι έχουμε όλο το υλικό για να δημιουργήσουμε ένα τρισδιάστατο πορτρέτο του⁴. Αυτό το υλικό μας βοηθάει να συνδέσουμε τον άνθρωπο Λιούις με τον συγγραφέα, που βρίσκεται σε επίμονη διαδικασία αυτοκάθαρσης καθώς αποκαλύπτει τα διάφορα είδη της αυταπάτης του – τον συγγραφέα που μας έδωσε τα εργαλεία, θα λέγαμε, για να αμφισβητήσουμε ακόμα και κάποιες από τις δικές του θέσεις. Αυτή είναι μια από τις πιο σοβαρές φιλοφρονήσεις που μπορεί να λεχθεί για έναν στοχαστή, πολύ πιο σοβαρή από το να υποθέτουμε ότι έχει πάντα δίκιο ή είναι πάντα σοφός.

Και αφού είπα αυτά, δεν μένει παρά να ομολογήσω ότι ο Λιούις συνεχίζει να με κάνει να ταπεινώνομαι και να μεταστρέφομαι, με έναν τρόπο που ελάχιστοι μοντέρνοι Χριστιανοί συγγραφείς το καταφέρνουν. Ξαναδιαβάζοντας έργα του μετά από αρκετό διάστημα, συνειδητοποιώ από πού έχω αντλήσει πολλά αγαπημένα θέματα και απόψεις. Εκπλήσσομαι διαρκώς από τον πλούτο της φαντασίας και της διεισδυτικότητας που περιέχει ακόμα κι ένα σύντομο γράμμα του. Ο Λιούις, ως σύνθετη προσωπικότητα, ως συγγραφέας και στοχαστής, δεν είναι κάποιος που εξαντλείται εύκολα. Στην παρούσα σύντομη μελέτη θέλησα απλώς να παρουσιάσω ορισμένα από τα στοιχεία που θεωρώ σημαντικά στο έργο του Λιούις ως αναγνώστης του για πάνω από μισό αιώνα.

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η εκτεταμένη μορφή τριών διαλέξεων που έδωσα στον Καθεδρικό του Καντέρμπουρι τη Μεγάλη Εβδομάδα του 2011. Είμαι ευγνώμων σε όλους όσους τις παρακολούθησαν και ειδικά σε όσους μου έκαναν ερωτή-

σεις, δίνοντάς μου έτσι την αφορμή να προβώ σε διευκρινίσεις, οι οποίες (ελπίζω) έχουν περάσει μέσα στο κείμενό μου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στη Σάρα Γκούνταλ που μετέγραψε τις ηχογραφημένες ομιλίες με επιδεξιότητα και ακρίβεια.

Για λόγους ευκολίας, στο κείμενό μου παραπέμπω στα άπαντα του *Χρονικού της Νάρνια* (*The Chronicles of Narnia*, Harper Collins, London 2010)^ζ. Εκεί τα βιβλία ταξινομούνται «χρονολογικά», ξεκινώντας με τον *Ανεμιά του μάγου*. Πολλοί, ίσως οι περισσότεροι, προτιμούν να τα διαβάζουν με τη σειρά που δημοσιεύτηκαν, ξεκινώντας με *Το λιοντάρι, η μάγισσα και η ντουλάπα*. Παραθέτω όχι μόνο τις σελίδες από την παραπάνω επίτομη έκδοση, αλλά και τα κεφάλαια, για εκείνους που διαβάζουν από άλλες εκδόσεις.

Και πάλι για ευκολία, αλλά και για να αποφευχθούν οι επαναλήψεις, ορισμένοι τίτλοι του *Χρονικού* αναφέρονται συντετμημένοι: *Το λιοντάρι, η μάγισσα και η ντουλάπα*^η (1950) γίνεται *Το λιοντάρι· Ο πρίγκιπας Κασπιανός*^θ (1951) παραμένει ως έχει· *Ο ταξιδιώτης της αυγής*^ι (1952) γίνεται *Ο ταξιδιώτης· Ο ασημένιος θρόνος*^{ια} (1953) παραμένει ως έχει·

ζ. Για τις ανάγκες της παρούσας μετάφρασης και τη διευκόλυνση του Έλληνα αναγνώστη, οι παραπομπές θα γίνονται στην ελληνική μετάφραση του *Χρονικού της Νάρνια* από τις εκδόσεις Κέδρος.

η. *Το Χρονικό της Νάρνια 2: Το λιοντάρι, η μάγισσα και η ντουλάπα*, μτφ. Τζένη Μαστοράκη, Κέδρος, Αθήνα 1978.

θ. *Το Χρονικό της Νάρνια 4: Ο πρίγκιπας Κασπιανός*, μτφ. Τζένη Μαστοράκη, Κέδρος, Αθήνα 1986.

ι. *Το Χρονικό της Νάρνια 5: Ο ταξιδιώτης της αυγής*, μτφ. Τζένη Μαστοράκη, Κέδρος, Αθήνα 1986.

ια. *Το Χρονικό της Νάρνια 6: Ο ασημένιος θρόνος*, μτφ. Άννα Γκέρτσου-Σαρρή, Κέδρος, Αθήνα 1995.

Το άλογο και το αγόρι του^{ιβ} (1954) γίνεται *Το άλογο· Ο ανεπιός του μάγου*^{ιγ} (1955) και *Η τελευταία μάχη*^{ιδ} (1956) παραμένουν ως έχουν.

Τα βιβλία της Νάρνια του Κ. Σ. Λιούις συνεχίζουν να συναρπάζουν καινούργιες γενιές νεαρών αναγνωστών. Ήταν μεγάλη χαρά για μένα όταν και τα δικά μου παιδιά τα ανακάλυψαν. Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στα παιδιά μου, με αναμνήσεις από τις πολλές ώρες που περάσαμε διαβάζοντας τη Νάρνια φωναχτά, βλέποντας τον καινούργιο κόσμο να ανοίγεται μπροστά τους.

ROOYAN GOULIAMIS
Lambeth Palace, Πάσχα 2012

ιβ. *Το Χρονικό της Νάρνια 3: Το άλογο και το αγόρι του*, μτφ. Τζένη Μαστοράκη, Κέδρος, Αθήνα 1982.

ιγ. *Το Χρονικό της Νάρνια 1: Ο ανεπιός του μάγου*, μτφ. Τζένη Μαστοράκη, Κέδρος, Αθήνα 1982.

ιδ. *Το Χρονικό της Νάρνια 7: Η τελευταία μάχη*, μτφ. Άννα Γκέρτσου-Σαρρή, Κέδρος, Αθήνα 1996.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ιστορίες της Νάρνια του Κ. Σ. Λιούις δεν έχουν γοητεύσει όλους ανεξαιρέτως τους αναγνώστες. Η πρόσφατη κερδοφόρα μεταφορά αρκετών από τα βιβλία της Νάρνια στον κινηματογράφο αναζωπύρωσε τη διαμάχη. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι επικριτές της χριστιανικής πίστης ήταν λαλίστατοι – αν και τα σχόλιά τους συχνά φανερώνουν μια επιφανειακή αγνώση των βιβλίων. Ωστόσο, και οι αντιδράσεις εκ μέρους των Χριστιανών αναγνωστών δεν ήταν πάντοτε φιλικές. Είναι διαβόητη η αντίδραση του φίλου του Λιούις Τζ. Ρ. Ρ. Τόλκιν, ο οποίος θεωρούσε τα βιβλία της Νάρνια απαράδεχτα. Απεχθανόταν την τυχαία ανάμιξη μυθολογιών (κλασικοί Φάυνοι και Δρυάδες, βορειοευρωπαίοι γίγαντες και νάνοι και –ακόμα χειρότερα– ο Άη Βασίλης) και την αποτυχία του Λιούις, όπως πίστευε, να δημιουργήσει, μετά από μακροχρόνια προσπάθεια, έναν εσωτερικά συνεπή φανταστικό κόσμο.

Η Νάρνια βρίσκεται πολύ μακριά από τη Μέση Γη του Τόλκιν. Ο Λιούις δεν ενδιαφέρεται να συνταιριάζει τις λεπτομέρειες με τον ίδιο τρόπο που το κάνει ο Τόλκιν ή ο Τέρι Πράτσετ. Δεν νοιάζεται για ζητήματα όπως το τι γλώσσα μιλούν οι φανταστικοί του χαρακτήρες (οι Ναρνιανοί και οι γείτονές τους στην Καλορμίνα δεν φαίνεται να χρειάζονται διερμηνείς). Ο χρόνος που ξοδεύει για να επεξεργαστεί λεπτομέρειες για τον πολιτισμό και την παράδοση του φανταστικού του κόσμου είναι ελάχιστος (οι κάτοικοι της Καλορμίνας είναι σχεδόν εξολοκλήρου δάνειο από τις Αραβικές νύχτες – ή τουλάχιστον έτσι φαίνεται εκ πρώτης όψεως, αφού, όπως θα

δούμε, υπάρχουν ορισμένες ειδοποιησιές διαφορές). Περιστασιακά, όπως στο τέλος του *Αλόγου*, υπάρχουν αναφορές σε διάφορα επεισόδια από την ημι-θρυλική ιστορία της Νάρνια. Είναι όμως τυχαία περιστασιακά, με τα οποία ο Λιούις θέλει απλά να δημιουργήσει τη σύντομη ψευδαίσθηση μιας άλλης διάστασης. Σύμφωνα με μία τουλάχιστον καταγεγραμμένη συνομιλία, δεν ανησυχεί καθόλου για τις παραβιάσεις της εσωτερικής συνέπειας στις ιστορίες του. Μια καλή του φίλη, η ποιήτρια Ρουθ Πίτερ, του επεσήμανε με απορία πώς είναι δυνατό η οικογένεια του Κάστορα να καλλιέργησε πατάτες για το γεύμα τους με τα παιδιά, αφού από τότε που θυμόνταν, επικρατούσε χειμώνας – για να μην αναφερθούμε στα πορτοκάλια, τη ζάχαρη και το ζωικό λίπος για το ρολό με μαρμελάδα...⁵ Ο Τόλκιν στη θέση του, υποθέτουμε, θα είχε προσθέσει ένα κομμάτι για την ιστορία και την αρχιτεκτονική των θερμοκηπίων της Νάρνια. Αυτός όμως δεν είναι ο τρόπος που γράφει ο Λιούις. Κάποιοι άλλοι χωρίς επιείκεια συμπέραναν ότι δεν παίρνει στα σοβαρά το εγχείρημα να δημιουργήσει έναν εναλλακτικό κόσμο, και άρα αυτό που τον ενδιαφέρει περισσότερο είναι να γράψει ένα έργο απολογητικό.

Πράγματι, έχει συζητηθεί αρκετά το κατά πόσο ο Λιούις είχε εξαρχής ένα σχέδιο για ολόκληρη τη σειρά των βιβλίων. Η εξαιρετική μονογραφία του Μάικλ Γουόρντ⁶, που πραγματεύεται το πώς κάθε βιβλίο της σειράς διανθίζεται και διαμορφώνεται από εικόνες που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο αστρολογικό σύμβολο – με τρόπο πολύ συνηθισμένο σε κάποια είδη μεσαιωνικής λογοτεχνίας –, δεν παρέχει ένα εργαλείο για την ερμηνεία των ιδεών που απαντώνται στις ιστορίες, αλλά ένα κλειδί για την κατανόηση του συμβολισμού και, θα λέγαμε, της «ατμόσφαιρας» κάθε βιβλίου. Όποιος κι αν ήταν ο σκοπός του Λιούις όταν έγραψε *Το λιοντάρι*, είναι αρκετά

ξεκάθαρο ότι η πλήρης σειρά φέρει τα σημάδια ενός σχεδίου, όπως ισχυρίζεται και ο Γουόρντ. Ωστόσο, παραμένει αβέβαιο εάν ο Λιούις εξαρχής ήθελε να γράψει μια ολόκληρη σειρά. Σε γράμμα του προς νεαρό αναγνώστη το 1957⁷ συζητά τη σειρά με την οποία πρέπει να διαβαστούν οι ιστορίες (κλίνει στην άποψη ότι πρέπει να διαβαστούν με χρονολογική σειρά, ξεκινώντας με τον *Ανεπιό του μάγου*), ενώ αρνείται ότι είχε στο μυαλό του μια σειρά βιβλίων όταν έγραφε *Το λιοντάρι*. Σε άλλο γράμμα του το 1959, προς τη μαθήτριά Σοφία Στορ, έγραψε ότι δεν είχε εξαρχής σκεφτεί τι επρόκειτο («να κάνει και να πάθει») ο Ασλάν στο *Λιοντάρι*.⁸

Αυτό που μας λέει εδώ υπογραμμίζει το γεγονός ότι στην πραγματικότητα δεν συλλέγει ασύνδετα σύμβολα για να μεταφέρει ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα, αλλά αφήνει τους χαρακτήρες του να σχηματίζονται σύμφωνα με την εξέλιξη και τη λογική της ιστορίας. Είναι δύσκολο να συνδέσουμε όλες τις ιστορίες με ένα μοναδικό θεολογικό υπόβαθρο. Ελπίζω να δείξω ότι υπάρχει ένα ισχυρό, συνεκτικό πνευματικό και θεολογικό όραμα που διαμορφώνει όλες τις ιστορίες. Αυτό όμως δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι όλες πρέπει να διαβαστούν ως εσκεμμένες αλληγορίες θεολογικών αληθειών. Στο γράμμα του που προαναφέρθηκε, ο Λιούις απορρίπτει την ιδέα οι ιστορίες του να διαβαστούν ως αλληγορία. Αντί γι' αυτό, τις θεωρεί ως απάντηση στο ερώτημα τι είδους ενσάρκωση και απολύτρωση θα ταίριαζε σ' έναν κόσμο σαν τη Νάρνια.⁹ Είναι βέβαιο, συνεπώς, ότι σε ένα επίπεδο *Το λιοντάρι* αναφέρεται στο θέμα της λύτρωσης της ανθρωπότητας. Πρόκειται για την ανάγλυφη αναδιαπραγματεύση μιας από τις πιο δραματικές θεωρίες της εξιλέωσης στο πλαίσιο ενός άλλου, φανταστικού κόσμου. Αλλά ακόμη κι εδώ η διήγηση έχει δική της λογική, ανεξάρτητη από οποιαδήποτε υποχρέωση

συμμόρφωσης σε μια θεολογική ατζέντα. Μπορεί να διαβαστεί –και συνήθως διαβάζεται– από ανθρώπους που δεν έχουν ιδέα για μια τέτοια ατζέντα.

Ο αναγνώστης που έχει την τάση να κάνει ανιαρές ερωτήσεις, σίγουρα θα βρει ορισμένα, από θεολογική άποψη, άβολα σημεία. Εάν ο Ασλάν είναι ο βασιλιάς της Νάρνια και «γιος του μεγάλου Αυτοκράτορα Πέρα από τη Θάλασσα» (*Το λιοντάρι*, κεφ. 8, σ. 81), πώς ακριβώς συνέβη να χάσει την εξουσία του από τη Λευκή Μάγισσα; Εάν ο Ασλάν και ο αυτοκράτορας είναι εικόνες του Θεού Υιού και του Θεού Πατέρα αντίστοιχα, το Άγιο Πνεύμα τι απέγινε (μια ερώτηση που ομολογουμένως αφορά μεγάλο μέρος της δυτικής χριστιανικής θεολογίας); Και τι πρέπει να συμπεράνουμε από το όμορφο χωρίο στο *Άλογο*, κεφ. 11, όπου ο Ασλάν απαντά στην ερώτηση του Σάστα «Ποιος είσαι τέλος πάντων;» επαναλαμβάνοντας τρεις φορές «Εγώ είμαι»;

«Εγώ είμαι» είπε η Φωνή, πολύ βαθιά και τόσο χαμηλά, που η γη τραντάχτηκε. Και πάλι «Εγώ είμαι», τώρα πιο δυνατά και καθαρά και πρόσχαρα, και τρίτη φορά «Εγώ είμαι», μ' έναν ψίθυρο τόσο απαλό, που μόλις ακούστηκε και ωστόσο έμοιαζε να βγαίνει από παντού, γιατί έκανε τα φύλλα να θροΐζουν. (σ. 157)

Αυτό ακούγεται σαν ο Ασλάν να είναι η Τριάδα, και όχι απλώς το Δεύτερο Πρόσωπο της Τριάδας – αν και ένας καλοπροαίρετος θεολόγος θα μπορούσε να ισχυριστεί εδώ ότι ο «εαυτός» κάθε θείου Προσώπου πρέπει πάντοτε να εκφράζεται δια μέσου και των τριών Προσώπων (στο γράμμα του προς τη Σοφία Στορ το 1959 ο Λιούις λέει ότι το παραπάνω χωρίο είναι εσκεμμένα Τριαδικό, αλλά δεν μας διαφωτίζει περισσότερο για το πώς ακριβώς πρέπει να το κατανοήσουμε).

Δεν κάνουμε κάποια ιδιαίτερη χάρη στον Λιούις με το να επισημαίνουμε τέτοια θέματα. Γιατί τα βιβλία της Νάρνια, τελικά, πρέπει να αποτιμηθούν θετικά ή αρνητικά ως ιστορίες. Στην παρούσα μελέτη προσπάθησα να θεωρήσω αυτονόητο ότι η θεολογική διάσταση θα αναδυθεί μέσα από τη διήγηση και την αλληλεπίδραση των χαρακτήρων, και όχι από την εσκεμμένη αναζήτηση παραδοσιακών θεολογικών θεμάτων που μπορεί να βρίσκονται κωδικοποιημένα στις διάφορες λεπτομέρειες του κειμένου – αν και υπάρχουν λίγες τέτοιες περιπτώσεις. Έτσι, μολονότι υπάρχουν αρκετές νύξεις για βιβλικές ιστορίες και εικόνες, εγώ έχω υπογραμμίσει μόνο εκείνες που μου φαίνονται ιδιαίτερα σημαντικές για μια πληρέστερη κατανόηση της πλοκής.

Ο Λιούις επικρίθηκε και για τη θέση του σχετικά με τα Έσχατα, και συγκεκριμένα για τον έκδηλο «φιλελευθερισμό» του σχετικά με τη σωτηρία των μη-Χριστιανών. Και εδώ όμως πιστεύω ότι πρέπει να κριθεί από τη δύναμη της διήγησης και από αυτά που έχει να πει, ειδικά στην *Τελευταία μάχη*. Αν κάποιος αναγνώστης των βιβλίων καταλήξει να σκέφτεται ότι ο πολύ σημαντικός και αποφασιστικός ρόλος του Ασλάν δυσφημίζεται μέσα από τη διήγηση του Λιούις που θέλει όλοι να έχουν την ευκαιρία να δουν τον Ασλάν κατά πρόσωπο και να αποφασίσουν αν θα είναι μαζί του ή εναντίον του, με βάση το τι πραγματικά επιθυμούν και ποιοι αληθινά είναι, τότε ο αναγνώστης αυτός διαβάξει αδέξια και υποκριτικά. Αυτό που ο Λιούις αφήνει να εννοηθεί με τον τρόπο που αντιμετωπίζει τέτοια ζητήματα είναι ότι ορισμένα θέματα είναι καλύτερο να τα διαπραγματεύεται κανείς με διηγήσεις και φαντασία, παρά με προσπάθειες συστηματοποίησης – ένα συμπέρασμα που δεν θα έπρεπε να εκπλήσσει τους αναγνώστες της Αγίας Γραφής.

Όπως είπα, δεν έχω σκοπό να αποκρυπτογραφήσω εικόνες ή να αποκαλύψω ένα σύστημα· ελπίζω όμως να δείξω πώς ορισμένα κεντρικά θέματα συναρτώνται. Αυτό που με νοιάζει είναι να φανερώσω τη διαφορά του Θεού, την ανατρεπτική και ευφρόσυνη ετερότητα όλων εκείνων των πραγμάτων που συναντάμε στη ζωή της πίστης. Να φανερώσω την ασίγαστη επιμονή για αυτοεξέταση, όχι τόσο για να κατανοήσουμε τους εαυτούς μας θεωρητικά ή ως (αενδιαφέροντα) άτομα, αλλά απλά για να ανακαλύψουμε τότε φοβόμαστε την αλήθεια και τότε καταφεύγουμε στο αυτοεξυπηρετούμενο ψεύδος. Να φανερώσω το πάθος να κοινωνηθεί η περίσσεια της χαράς, που είναι η επαγγελία της αλήθειας του Θεού εν Χριστώ. Επιπλέον, όπως εξηγώ στο πρώτο κεφάλαιο, θέλω να συλλάβω κάτι από αυτό που προσπαθεί να κάνει ο Λιούις όταν μεταδίδει –σ’ έναν κόσμο που συχνά νομίζει πως γνωρίζει τι είναι η πίστη– τον χαρακτήρα, την αίσθηση μιας πραγματικής εμπειρίας παράδοσης του εαυτού στην απόλυτη ενσάρκωμένη αγάπη. Γιατί αυτό είναι που έχει τη μεγαλύτερη σημασία: η δυνατότητα που ο Λιούις ακόμη προσφέρει να ακούσουμε τη χριστιανική ιστορία σαν να ήταν η πρώτη φορά. Τόσο ο εξουθενωμένος πιστός όσο και ο αυτάρεσκος άπιστος, αξίζει να γευτούν την έκπληξη αυτής της χαράς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Νάρνια φέρνει στο επίκεντρο της προσοχής μας μια μεγάλη ποικιλία από κεντρικά χριστιανικά θέματα. Ωστόσο, η συζήτηση στις σελίδες που προηγήθηκαν, αναδεικνύει με ιδιαίτερη έμφαση τουλάχιστον τρία θέματα μέσα απ' αυτή την ποικιλία. Στην αρχή είπα ότι σκοπός του Λιούις είναι να μας βοηθήσει να αισθανθούμε με τι «μοιάζει» η εμπειρία του Θεού, σαν να μην το είχαμε ποτέ πριν σκεφτεί πραγματικά. Εάν αυτό ισχύει, τότε το κυριότερο που επιτυγχάνει ο Λιούις είναι ένα είδος επαναπροσδιορισμού της «υπερβατικότητας». Η λέξη στη συνήθη χρήση της φέρνει στον νου εικόνες απόστασης: το υπερβατικό είναι κάτι ανέφικτα μακρινό, έξω από την εμβέλεια της αντίληψής μας. Ο Λιούις, όπως και οι καλύτεροι χριστιανοί θεολόγοι ανά τους αιώνες, μας βοηθάει να δούμε ότι αυτό που έχει σημασία δεν είναι η απόσταση αλλά η διαφορά: όχι μια απροσμέτρητη διάσταση, αλλά μια αστείρευτη καινότητα (strangeness) – και η άρνηση αυτή η καινότητα να αιχμαλωτιστεί. Στην αφήγηση του Λιούις αυτό εκφράζεται με όρους εξέγερσης, η χαρούμενη ανατροπή μιας αυτάρκους τάξης στο όνομα μιας αχώρητης αλήθειας. Υπερβατικότητα είναι η μανικότητα της χαράς. Η αλήθεια του Θεού γίνεται μια επανάσταση ενάντια σ' αυτό που έχουμε φτιάξει ως εαυτό. Όπως με τους χαρακτήρες του Τσέστερτον, σε όλους μας έχει δοθεί η ευκαιρία μιας γοητευτικής περιπέτειας στην οποία καλούμαστε να γίνουμε επαναστάτες. Το κακό προβάλλει ως η ύστατη δύναμη αντίδρασης. Καλούμαστε να δούμε τους εαυτούς μας σαν να ζούμε «υπό κατοχή»

και μας επιστρατεύουν να ενταχθούμε σ' ένα κίνημα αντίστασης. Η αναγνώριση της υπερβατικότητας γίνεται η γνώση ότι υπάρχει ζωή πέρα από τη μονοτονία του «σοβιετικού» κόσμου των περιορισμένων δυνατοτήτων και των προκαθορισμένων υποχρεώσεων.

Καλά μέχρι εδώ. Άλλωστε, είναι απολαυστικό να θεωρούμε τους εαυτούς μας όχι μόνο θύματα καταπίεσης, αλλά και δραστήριους επαναστάτες εναντίον της. Τα προβλήματα εμφανίζονται με το δεύτερο σημαντικό θέμα που προβάλλει η Νάρνια. Εμείς είμαστε οι δυνάμεις κατοχής. Εμείς έχουμε αιχμαλωτίσει τους εαυτούς μας. Έτσι, προτού συγχαρούμε τους εαυτούς μας που καταταχθήκαμε στα επαναστατικά στρατεύματα, πρέπει να αντιμετωπίσουμε το γεγονός ότι αυτό ενάντια στο οποίο επαναστατούμε, είναι αυτό που έχουμε επιλέξει – και ακόμη επιλέγουμε. Καλούμαστε σε μια επανάσταση ενάντια σ' αυτό που επίμονα νομίζαμε ότι θέλαμε και αυτό που επίμονα νομίζαμε ότι ήμασταν. Θα μπορέσουμε να κρατήσουμε όρθια την επανάστασή μας μόνο εάν αποκτήσουμε μια ρωμαλέα, νέα αίσθηση του ποιοι μπορούμε να γίνουμε. Μια τέτοια αίσθηση δεν μπορεί να προέλθει από τη φαντασία μας και την αυτο-εξέτασή μας. Βέβαια, είναι καλό να εξετάζουμε τον εαυτό μας, αλλά αυτό μας ανοίγει νέες πόρτες μόνο εάν ξέρουμε τι είναι αυτό που θα μπορούσε να είναι διαφορετικό. Για να το μάθουμε αυτό, πρέπει να εμπλακούμε σε μια συζήτηση με έναν πολύ επικίνδυνο ξένο. Το πώς θα τον εμπιστευτούμε, παρόλα αυτά, είναι μια μεγάλη ιστορία, οι λεπτομέρειες της οποίας διαφέρουν πολύ από άνθρωπο σε άνθρωπο. Σίγουρα, πάντως, έχει να κάνει με την πεποίθηση ότι ενώπιόν του μπορούμε («με ασφάλεια») (δεν είναι ακριβώς η κατάλληλη λέξη) να αντιμετωπίσουμε την αναλήθειά μας, γιατί αυτός ο ξένος δεν θα μας καταδικάσει ούτε θα φύγει. Μόλις καταλά-

βουμε αυτό, αρχίζουμε να αισθανόμαστε τι σημαίνει ή με τι μοιάζει η απαλλαγή μας από την κατάσταση «κατοχής».

Έτσι περνάμε στο τρίτο σημαντικό θέμα. Όταν τελικά απελευθερωθούμε από την κατοχή, αυτό που απλώνεται μπροστά μας είναι μια ατελείωτη πορεία μέσα στο φως και τη χαρά. Επιτέλους, ανοιγόμαστε δραστικά στην εν πολλοίς χαμένη δυνατότητα της πραγματικά αφίλαυτης απόλαυσης – τόσο ζωντανό και ατόφιο είναι αυτό που μπορούμε να βιώσουμε. Το όραμα ενός καινούργιου κόσμου προϋποθέτει ότι τόσο εγώ όσο και το περιβάλλον μου θα αποκτήσουν ένα βάθος αδιανόητο έως τώρα. Οι άνθρωποι και ο κόσμος στον οποίο ζουν, γίνονται εμφανώς άξιοι να τους δοθεί απεριόριστος χρόνος¹ και αυτός ο απεριόριστος χρόνος είναι εγγυημένος. Αυτό που συναντάμε τώρα είναι η ενότητα όλων όσα είναι τριγύρω μας με την αστείρευτη ρίζα ή έδαφος του θείου – η ενότητα των ποικίλων κορυφογραμμών με τον κεντρικό ορεινό όγκο της χώρας του Ασλάν. Η συνάντηση με την πλήρη αλήθεια και την ανεπιφύλακτη αγάπη που συνεπάγεται η συνάντηση με τον Ασλάν, έχει ως αποτέλεσμα να κάνει τα πάντα «περισσότερο αληθινά», περισσότερο άξια της αγάπης και της αγαλλιάσής μας. Αντίστροφα, η φυγή απ' αυτήν τη συνάντηση, επειδή φοβόμαστε το κόστος της, θα μας οδηγήσει αναγκαστικά πίσω στην ανία και τη φυλακή του εαυτού μας – πίσω στο κατεχόμενο έδαφος ενός εαυτού που ανησυχεί υπερβολικά για την υπεράσπιση των ορίων του, τόσο που αδυνατεί να διανοηθεί τη χαρά.

Κοντολογίς, αυτό που ο Λιούις περιγράφει με τόση δύναμη και φρεσκάδα στη Νάρνια είναι απλά η χάρη: η απρογραμμάτιστη, αυθόρμητη και αιφνίδια εισβολή της θεϊκής χαράς στις εγωκεντρικές ζωές μας. Το Έκπληκτος από χαρά είναι κάτι περισσότερο από τίτλος μιας αυτοβιογραφίας: είναι, σε συνοπτική μορφή, αυτό που ο Λιούις ήθελε κυρίως να εκφράσει.

Θεωρούσε ότι μόλις αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε αυτό το κεντρικό μήνυμα, όλες οι άλλες λεπτομέρειες της χριστιανικής διδασκαλίας μπαίνουν στη σωστή προοπτική: η φύση της μετάνοιας ως δώρο και απαίτηση, η δυνατότητα μεταμόρφωσης του υλικού κόσμου, ο αναλλοίωτος χαρακτήρας του Θεού ως κάτι που αναπόφευκτα συνυπάρχει με την ελευθερία Του να συμμετέχει στην εντελώς διαφορετική ζωή των κτιστών όντων, το αδιαχώριστο γνώσης και αγάπης στον Θεό κτλ. Με μια προσεκτική ανάγνωση των ιστοριών της Νάρνια, αυτές οι ιδέες και άλλες πολλές έρχονται στην επιφάνεια. Ωστόσο, εάν έχουμε ως αφετηρία όλες αυτές τις ιδέες, δεν θα καταφέρουμε να φτάσουμε σ' αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε εμπειρία της Νάρνια. Δεν θα σταματήσω να επαναλαμβάνω ότι η αφηρημένη γλώσσα της θεολογίας, οι εννοιολογικές περιπλοκές και οι φαινομενικές αντιφάσεις που συχνά απαντώνται στη Νάρνια, είναι το αποτέλεσμα της αναζήτησης για μια γλώσσα που θα εκφράσει κατάλληλα μια νέα αίσθηση για το τι είναι δυνατό. Όσο περισσότερο ασχολούμαστε με τις περιπλοκές, τόσο περισσότερο κινδυνεύουμε να χάσουμε αυτή την αίσθηση του δυνατού. Δεν μπορούμε να την ανανεώσουμε απλά προσπαθώντας. Μπορούμε όμως να μπούμε στον δρόμο της εκ νέου ανακάλυψής της, αφήνοντας κατά καιρούς τη φαντασία μας ελεύθερη.

Όταν τα παιδιά στέλνονται πίσω στον δικό τους κόσμο, στο τέλος του *Ταξιδιώτη* (ένα τέλος, όπως είδαμε, εξαιρετικά φορτισμένο και έντονο: «Θλιβερό; Όχι!»), η Λούσυ διαμαρτύρεται (σ. 541):

«Μα ξέρεις, δεν το λέω για τη Νάρνια» είπε κλαίγοντας η Λούσυ. «Για σένα το λέω. Δεν θα σε ξαναδούμε πια. Και πώς μπορούμε να ζούμε χωρίς ποτέ να σε συναντάμε;»

«Μα θα με συναντήσετε, αγαπητή μου» είπε ο Ασλάν.
 «Δηλαδή... δηλαδή υπάρχουν και στον κόσμο μας;» είπε κομπάζοντας ο Έντμουντ.

«Υπάρχω» είπε ο Ασλάν. «Μόνο που έχω άλλο όνομα. Πρέπει να μάθετε να με αναγνωρίζετε με αυτό το όνομα. Γι' αυτό σας έφερα στη Νάρνια: να με γνωρίσετε εδώ για λίγο, ώστε να μπορείτε να με γνωρίσετε εκεί περισσότερο».

Ο αναγνώστης έρχεται στη Νάρνια για λίγο, για να μπορέσει στη συνέχεια να γνωρίσει τον Ασλάν καλύτερα σε αυτόν τον κόσμο. Στις σελίδες αυτού του βιβλίου προσπαθήσαμε να διασφαλίσουμε ότι οι πόρτες ανάμεσα στους δύο κόσμους λειτουργούν σωστά, ούτως ώστε να μπορέσουμε να μοιραστούμε αυτή την αργά αναπτυσσόμενη επίγνωση γι' αυτό το κάτι που διαρκώς ανακαλύπτουμε και ξανα-ανακαλύπτουμε και όμως παραμένει νέο. Η Στέλλα Γκίμπονς, στο δοκίμιό της όπου έχω παραπέμψει ήδη αρκετές φορές, μιλά για την έκπληξη της όταν στην τελευταία σελίδα της *Τελευταίας μάχης* «το μεγάλο λιοντάρι... παίρνει ένα κεφαλαίο Α: “Και καθώς Αυτός μιλούσε, έπαψε να τους φαίνεται πια για λιοντάρι”». «Καθαρή έκπληξη, σαν να ξεπήδησε από τη σελίδα κρύο νερό». ⁶³ Ο Λιούις δεν θα μπορούσε να είχε ζητήσει καλύτερη αντίδραση απ' αυτή την έκπληξη – την έκπληξη της απροσδόκητης επιστροφής στο σπίτι μας, καθώς ο κόσμος του Λιονταριού αποκαλύπτεται μια για πάντα ως ο κόσμος ο δικός μας.